

Nyílt fórum '88

Dramaturgiai tanácskozás Zalaegerszegen

Tapasztalatból állíthatom: nem könnyű évente hat-nyolc érdekes, ígéretes új drámát kiválogatni a zalaegerszegi Nyílt fórum programjába. Nem mintha manapság nem írnanak színműveket avatott vagy szárnypróbálgató tollforgatók; a színházak dramaturgiai és a folyóiratok szerkesztői a megmondható, viszonylag milyen sokan próbálkoznak meg a drámaírással. Csak hogy a művek túlnyomó része vagy gondolatilag, vagy formailag-műfajilag, vagy mindkét szempontból értékelhetetlenül alacsony színvonalú. Az a mű, amely csupán annyiban hasonlít egy drámához, hogy párbeszédben van írva, vagy az, amely semmiféle általános vagy aktuális gondolatot, mondandót nem tartalmaz, nem tekinthető tárgyalási alapnak sem a színházaknál, sem a drámákat (is) közlő folyóiratoknál.

Bevallom, az elmúlt Nyílt fórumon magam is azok közé tartoztam, akik nem számoltak kellőképpen a mennyiség és minőség ily nagy eltéréseivel. Idén azonban vállalkoztam a darabválogatásban való közreműködésre, s tapasztalhattam, hogy gyakran még a „nagy nevek” is olyan munkákat adnak ki kezükből, amelyeket – jó esetben – csak kemény dramaturgiai erőfeszítéssel lehetne színpadképessé tenni. A fiataloknál vagy az első drámás szerzőknél pedig – még az ígéretes tehetségeknél is – általában a drámaírás mesterségbeli ügyetlenségei, megoldatlanságai a feltűnök.

A Nyílt fórum azzal a céllal született, hogy főleg azoknak a szerzőknek igyekezzen segítséget nyújtani, akiknek még nem volt színházi bemutatójuk, akik még nem szenvedték meg egy írott dráma színpadi metamorfózisának minden kínját, nem szembesültek írásművük kisebb-nagyobb részleteinek színpadkép-telenségével. Ugyanakkor a Nyílt fórum igyekszik felhívni a színházak figyelmét az új, friss darabokra, tehetséges szerzőkre is. Az egyre inkább elüszletiesedő színházak számára persze a fiatal, nem ismert drámaíró műve ritkán hoz kasszasiker, pláne, ha ezek a darabok írói-dramaturgiai-stiláris szemléletükben eltérnek a konvenciók rabságában élő színházakétól. Mégis az eddigi Nyílt fórumok igazolták: a rendezvény drámaírói pályák alakításának, a drámák és a színházak

egymásratalálásának fontos „intézménye” lett. Elég, ha csak Sultz Sándor „robbanásszerű” pályakezdésére utalok. A második Nyílt fórumon ízekre szedtük az *Öljük meg Józsi!* című darabját, s a darabrésztleteket színre állító próbák során is tapasztalni kellett, hol nem működik a darabja, melyik szituáció elnagyolt, mely mondatai kimondhatatlanok, üresek, milyen következetlenségek vannak az egymásra épülő epizódok között, miért nem lehet egy szerep- vagy jelenetívét létrehozni stb. Nyilvánvalóan sokat tanult abból, hogy nem bántó módon és személyeskedve, hanem segítőkészen, kollegiálisan, de keményen foglalkoztunk a darabjával. S nyilván ez is hozzájárulhatott ahhoz, hogy további darabjai íróilag sokkal kiérleltebbek, s hogy ezek egymás után színpadot kaptak (*Barátaim! Kannibálok!*, *A hattyú halála*). De említhetem a Békés Pál, Márton László, Kiss Irén, Nagy András és mások drámaírói munkásságában megmutatkozó hatásokat is, amelyek közvetve összefüggnek a Nyílt fórumokon szereplő drámáik szakmai vítaival.

Mindezeket tudva és figyelembe véve a Nyílt fórumra mindenekelőtt olyan még be nem mutatott műveket érdemes kiválasztani, amelyek egyrészt továbbfejleszthető értékeket tartalmaznak, másrészt általánosanabb érvényű, a konkrét darabokon túlmutató írói-dramaturgiai tanulságokkal is szolgálnak; de a vitákon olyan műveket is meg kell tárgyalni, amelyek kiforrottabbak, s fel szeretnénk hívni rájuk a színházak figyelmét. E szempontok alapján több mint hatvan darabból – Tarján Tamással és Merő Bélával – hat drámát választottunk ki, s hetediknek a zalaegerszegi Hevesi Sándor Színház friss bemutatóját, illetve ennek szöveggönyvét.

A Hevesi Sándor Színház példaadó szerepet játszik a fiatal magyar dráma pártolásában. Negyedik éve ad helyet a Nyílt fórumnak, magára vállalva a rendezvény szervezési s részben anyagi terheit, biztosítva a nyugodt, kellemes munkakörülményeket, a tárgyalt darabok közül kettőnek nyílt próbafolyamatát, ugyanakkor teljes képet ad saját repertoárjából is. S ami ennél is fontosabb: évről évre igen igényesen mutat be egy-egy olyan darabot, amely a fórum programján is szerepel vagy szerepelt, ezek az előadások a repertoár szerves részét képezik, közönségfogadtatásuk pedig arra enged következtetni, hogy nemcsak elméleti megállapítás az, miszerint a magyar színház léte és fejlődése leginkább a magyar drámáétól függ.

A negyedik Nyílt fórumon Dancs Ist-

ván *Bilincskulcsok*, Gécz János *Sötétség*, Györfly Miklós *Don Sarlós*, Körössy P. József *Házigazdánk avagy az ötórás tea*, Lezsák Sándor *Nyolcvan vödör levegő* és Nagy András *Anna Karenina pályaudvar* című drámáját, illetve Pozsgai Zsolt *Horatio* című darabját és előadását vitattuk meg. A programot a Rádió Színház bemutatója egészítette ki: **Eörsi István** Lukács Györggyel készített hosszú interjúja alapján írt drámájának rádióváltozatát, pontosabban annak második felét hallgathattuk és tárgyalhattuk meg.

Dancs István háromszereplős darabja krimielemekekkel átszőtt közérzetdráma. A mai közegben játszódó, helyenként si-

került, másol – főleg a túltengő egyszavas kérdés-felelet technika miatt – morderos dialógusokban megfogalmazott történet egy tipikus, társtalanságra kárhóztatott női értelmiségi létformáról tudósít. A tartalmilag csupán egy felvonásnyi írói anyag kétrészes terjedeleme van feltupírozva, emiatt, valamint a közhelyes probléma- és anyagkezelés miatt, inkább csak egy valódi dráma ígérete a mű. (Az igazsághoz hozzátartozik, hogy ez a darab utólag, egy másik helyett került a programba.)

A *Házigazdánk avagy az ötórás tea*, Körössy P. József darabja szintén mai történet, abszurd felhangokkal. A mű

több évvel ezelőtt született, s magán viseli annak jegyeit, hogy a szerző élményeit akkori hazájának, Romániának társadalmi-politikai közege határozta meg. Az író felvállaltan felhasználja Mrožek drámáinak (mindenekelőtt a *Tangónak*) elemeit; erre nemcsak a szereplők neve, jellege, hanem a darab szemlélete is utal. Egy értelmiségi család életterének fizikai és átvitt értelmű felszámolása adja a darab cselekményét, e felszámolást titokzatos funkciójú személyek hajtják végre, időnként az épp aznap (mármint az előadás napján elhangzó) híreket mondja be egy bábu-rádió, az akció forgatókönyve ott hever a színen, s ha egy-egy szereplő beleolvassza, a szöveggel szinkronban történnek az események. A darab naturalista, ugyanakkor áttételes és sejtelmes, összességében túl sok benne a kérdőjel, a következtetlenül végigvitt motívum, egyfelől zsúfoltnak hat, másfelől egy tétel leegyszerűsített illusztrációjának.

Nagyjából hasonló problémákat mutat Gécz János darabja is. A háromrészes mű első két felvonása egy bérház három lakásában szimultán játszódó realista történet, míg a harmadik felvonás egy szurreális macskabirodalomban lezajló bírósági tárgyalás, amelyben egy minden család életébe belelátó, beleavatkozó, macskakedvelő öregasszony felett ítélik a különböző döglött macskák, melyek teteme az asszony kamrájában, befőttesüvegekben van konzerválva. A darabban tényleges és átvitt értelemben egyaránt kulcsszerepe van a sötétségnek, amely egy bizonytalan idővel ezelőtti katasztrófát éppen úgy jellemez, mint a harmadik felvonás pokol helyszínét, továbbá ez okozza a második felvonás bonyodalmait. A szimultán jelenetkezés pontatlansága, a reális és irreális részek elkülönülése nehezíti a jól jellemzett típusokat felvonultató reális történetben egy háromgenerációs társadalmi modell konfliktusainak hatásos megjelenítését. A darab hibái a néhány részlet próbáin is kiütöttek, bár Vas Zoltán Iván rendezésében végül a macskavilág ábrázolása élvezetes produkcióvá változott, nem kis részben azért, mert az írói elképzeléstől eltérően a reális világ szereplőivel játszatta el a bíróság tagjait, s ettől egyszerűbben kapcsolatot teremtdött a két világ között.

A másik darab, amelynek részleteit nyílt próbák során csaknem előadásá formálták, Lezsák Sándor *Nyolcvan vödör levegője* volt. A darab két beszűkült tudatú ember drámája. Egy tanyasi öregember kútja falába barlangot váj, s ott egy minden katasztrófa túlélésére berendezett bunkert alakít ki. Feleségével nap mint nap gyakorolják a biztonsági rend-

Pozsgai Zsolt: *Horatio* (zalaegerszegi Hevesi Sándor Színház). Balogh Tamás (*Horatio*) és Kerekes László (*Fortinbras*)

szabályokat. A férfi egyre mániákusabb viselkedésével szemben a józanabb, életközelibb asszony tehetetlen. Egy lázadózással felérő civódás közben a nő elvét egy begyakorolt mozdulatot, emiatt elzáródik a kijárat, bennrekednek a maguk teremtette egy véletlen folytán gázzal telítődő sírkamrában. A mindenáron való túlélésre berendezkedés tragikomédiája a mű, amelynek három egymásra épülő jelenetsora a szövegek és a cselekedetek ismétlődésének és variálódásának egyensúlyán alapszik. Merő Béla rendezésében Mészáros Ildikó és – különösen – Hetényi Pál néhány próba után is fel tudta mutatni a dráma értékeit, humanista tartalmát.

A nyíregyházi színház felkérésére írta meg Györfly Miklós első drámáját, az író nemrég megjelent *A férfikor nyara* című regénye nyomán. Nem adaptálta a regényt, hanem annak egyes motívumaiból önálló, önmagában érvényes drámát írt. A színház elállt a *Don Sárlos* című darab bemutatójától, aminek alighanem a lehetett a fő oka, hogy túlságosan intellektuálisnak tűnik a mű. A cselekmény – ha lehet markáns cselekményről beszélni – 1986 szilveszterén játszódik. Egy negyvenes értelmiségi házaspárhoz betoppan régi barátjuk, akinek élete válságba jutott. A központi cselekményszál a két férfi páros önvizsgálata, amely közben színre lép a mindkettejük életében nagy szerepet játszó asszony, a házigazda felesége, az egészen más értékrendet követő gyerekek s a férfiak életének elfuserálódását nagymértékben előidéző, magas funkciót betöltő és befolyásos káder, a főszereplő apja.

A darab át meg át van szöve különböző irodalmi és történelmi utalásokkal (Don Carlos-párhuzamok, szépirodalmi és tudományos idézetek stb.), illetve számítógépes szakszöveggel, a befejező jelenet pedig, a barátokkal közös óévbúcsúztató, egyértelműen egy utolsó vacsora-parafázis. A negyvenes korosztály kegyetlenül keserű életérzése sugárzik Györfly többnyire igen jó dialógusokban megírt darabjából, de ez sem tudja feledtetni a helyenkénti túlrtságot, a hosszú monológok miatti ritmusedőcsenőket, az utolsó vacsora résztvevőinek motiválatlan jellemzését stb.

A legjobbnak ítélt – s a Shakespeare Vilmos-díjjal jutalmazott – dráma Nagy András „egy színpadi Tolsztoj-értelmezése”, az *Anna Karenina pályaudvar*. Bár Nagy András a regény fő eseményeit, cselekményét tiszteltben tartva nyúl Tolsztoj művéhez, nem egyszerűen dramatizálta a remekművet, hanem annak lényegét közvetítő, de teljesen önálló

Bakai László (Luppo) és Paláshy Bea (Susanne) a zalaegerszegi előadásban (Keleti Éva felvételei)

drámát írt. Bravúros a színmű nyelvi világa, amelyben a tolsztoji és a saját szövegek tökéletesen egybefonódnak. Az író dramaturgiai trouvaille-a az, hogy a történet teljes egészében a XIX. századot oly nagyon kifejező építészeti együttesben, egy pályaudvaron zajlik, a jelenetek egy része eleve ott, de az egyéb, belső helyszínek is ebben a térben jelennek meg. Így Anna és Vronszkij csodálatos szerelme, Anna és Karenin gyöttrő kapcsolata állandó nyilvánosság előtt elevenedik meg. Így Andrásnál a két férfi nagyjából egyidős, emiatt a szerelmiháromszög-történet kiélezettebbé válik. Némileg módosul a három fő figura jelleme is, és egyértelműen Anna válik a dráma hőségé. A terjedelmes mű lenyűgöző színházi látomás és intim kamaradráma ötvözetét ígéri – ez egyben előadhatóságának egyik legnagyobb nehézsége is. Ennek ellenére jó lenne mihamarább egy színpadi verzióját látni.

A zalaegerszegi színház egy huszonnyolc éves fiatalember, Pozsgai Zsolt *Horatio* című drámáját már a Nyílt fórum előtt bemutatta. A címszereplő Hamlet barátja, aki a dán királyfi halála után trónra kerülő ifjú Fortinbras jobbkeze lesz a külső hatalom égisze alatt megszülető konszolidáció éveiben. Hisz abban, hogy Dánia sorsát, fellendülését úgy tudja legjobban szolgálni, ha beépül a hatalmi rendszerbe, s így befolyásolja a Norvégiaától függő, a norvég érdekeket szem előtt tartó, de hajlítható Fortinbrast.

A dráma során azonban fokozatosan rá kell döbennie, hogy minden részeredménye ellenére illúziókba ringatta magát, sorozatos kudarcok érik. Szeretójéről kiderül, hogy színésznőtársával lesbikus viszonya van, kedvelt, ellenzéki nézeteket valló professzora gyanús körülmények között meghal, mielőtt az új egyetem élére kineveztetné, a professzor fia felkelést szervez a norvég-dán uralkodó ellen, a barátjának vélt Fortinbras is magára hagyja. A fő cselekményszálát egy másik ellenpontozza: Horatio süketnéma testvére, Laiser örzi és különböző hatósági atrocitások ellenére is elviszi bátyjának Hamlet titkos végrendeletét, de végül ő is a felkelők áldozata lesz. Laiser szobrot kap, Horatio végleg egyedül marad, s Fortinbras is tehetetlen, mivel apja egy besúgóval, Luppóval sakkban tartja, lehetetlenné teszi, s az országba végül újabb hódító, a francia Szép Fülöp vonul be. A darab tehetséges munka, bár számos megoldatlan részlete van. Az amúgy is sok epizódból álló történetet víziószerű jelenetek törlik meg, a Laiser-cselekményszál vázlatos, nincs értelmezve Hamlet végrendeletének funkciója stb.

Ezek a problémák az előadásban sem tisztázódtak. Tömör Péter rendezése a parabolikus drámát igyekezett a mához közelíteni. Kerülte a durva aktualizálást, de felerősítette a mai áthallásokra utaló mozzanatokot. Ez az igyekezete azonban csak részben járt sikerrel, mivel ehhez

következetesebb írói-dramaturgiai munkára lett volna szükség. Ennek hiányában viszont gondolatilag és stílusosan nem egyfelé irányulnak a jelenetek.

Az előadást nem a színház épületében, hanem a városi Művelődési Házban játsszák, amely kitűnően illik a térszínházi koncepciójú darabokhoz. Ezúttal azonban hagyományos nézőtér–játéktér elrendezésű teret hoztak létre, s ez a tér a sok képváltozáshoz szükséges technikai feltételek hiánya miatt kevésbé bizonyult alkalmasnak egy szabályos színpadnál. Bischoff Sándor kocsikra szerelt díszlet-elemei-bútorai fémből készült női testeket idéző, hajlított, domborított, szeceszsiós jellegű darabok, amelyek meghatározhatnának egy játéktípust is. De mivel nem minden jelenet képi világa ered ebből a képzőművészeti stíusból, valamint a különálló jelenetek más-más írói-rendezői stílusjegyeket viselnek, egységes játékmódról nem beszélhetünk. Különösen nagyok a különbségek a színészi teljesítményekben.

A játékosok többsége – más előadásokban nyújtott alakításaik is ezt igazolják – szakmai alapproblémákkal küszködik. Feltűnő, hogy a típusokban gondolkodó szereposztásból is következően jó néhányan képtelenek egyazon típus különböző karaktereit árnyaltan, differenciáltan megeleveníteni. Vonatkozik ez Segesvári Gabriellára és Palásthy Beára éppen úgy, mint Kerekes Lászlóra és Balogh Tamásra.

Egyetlen kiemelkedő alakítás született: Bakai Lászlóé, aki Luppót, a norvég király bizalmasát, besúgóját, rendőrniszterét játssza. Bakai a torz lelkű és személyiségű figurát egy konstruált, minden ízében tökéletesen kidolgozott, rendkívül expresszív mozgásrendszer segítségével ábrázolja, egy pillanatra sem esik ki ebből a mozgásvilágból, kitűnőek a szöveg- és mozgásváltásai. De ezzel a stilizált szerepfelfogásával a színész ebben a társulatban egyedül maradt.

A Nyílt fórum ezúttal is igazolta: szükség van rá, s remélhetőleg a Hevesi Sándor Színház a következő tanácskozásnak is házigazdája tud lenni. Mindenesetre már tervezik: a jövő szezonban bemutatják a *Nyolcvan vödör levegőt*.

